

Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji

Doç. Dr. İkrım ÇINAR

2. Baskı

Doç. Dr. İkram ÇINAR

HALK OZANLARI BAĞLAMINDA ETNOANDRAGOJİ

ISBN 978-625-8325-72-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Eylül 2022, Ankara
2. Baskı: Şubat 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

İkram ÇINAR

İkram Çınar, Ardahan'ın Posof ilçesinde dünyaya geldi. Posof Lisesi'nden sonra Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Programını bitirerek sınıf öğretmeni oldu. Kahramanmaraş ve Malatya'da görev yaptı. Öğretmenlik yaparken İnönü Üniversitesinde Eğitim Yönetimi ve Denetimi programını bitirdi ve İlköğretim Müfettişi olarak atandı. Yüksek lisansını İnönü Üniversitesinde, Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında yaptı. Aynı alanda Hacettepe Üniversitesinde “bilgi yönetimi” konusunda doktorasını tamamladı.

1997'den 2008 yılına kadar İnönü Üniversitesinde görev yaptı. Yöneltiler görevlerin yanı sıra 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayını düzenledi. İnönü, Uludağ ve Kafkas Üniversitelerinde çalıştı. Halen Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesinde öğretim üyesidir.

İlkokuma ve Yazma Öğretimi, Mankurtlaştırma Süreci, Öğrenci Kulüpler ve Demokrasi Kültürü, Neden ve Nasıl Mankurtlaştırılıyor, Atabek Yurdu: Jeokültürel Yaklaşım, Eğitim Örgütlerinde Bilgi Yönetimi Yeterliliği ve Etnopedagoji: Atabek Yurdu adlı kitapları yayınlandı.

Editörlüğünü ve ortak yazarlığını yaptığı kitapları vardır. Ulusal ve uluslararası toplantılarda sunulmuş bildirileri ve yayınlanmış araştırmaları bulunmakta, eğitim öğretim ve Ahıska Türkleri konularında konferanslar vermektedir.

İnternette 2003 yılından beri popüler “*Eğitişim Dergisi*”ni, 2021'den beri de akademik “*International Journal of Ethnopedagogy*” adlı dergileri yayınlamaktadır. Eğitim politikası, mankurtlaştırma, etnopedagoji, etnoandragoji, bilgi yönetimi, öğrenci kulüpleri, Ahıska ve Atabek Yurdu jeokültürü konuları ilgi ve çalışma alanlarını oluşturmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-0645-1895

ÖNSÖZ

Bilimler geliştikçe bilimsel bilgiler artmakta ve konular daha derinlemesine ele alınmaktadır. Bu süreç içinde yeni yaklaşımlar da ortaya çıkmakta ve araştırmacılara yeni araştırma konuları sunmaktadır. Etnoandragoji onlardan biridir.

Modernleşme döneminde sosyal bilimler, sosyoloji biliminin yaklaşımını esas alarak araştırma yaptı, yapmaya da devam ediyor. Son yıllarda toplumsal olayları açıklamada sosyolojinin yerini antropolojiye bıraktığı gözlemleniyor. Etno-bilim araştırmaları etnotarih, etnoarkeoloji, etnomüzik, etnofarmakoloji ve etnospor gibi daha dar alanlara ayrılarak yeni bilgileri ortaya koyabiliyor. Eğitim olgusu da toplumsal sınıf ya da köy-kent biçimli sosyolojik açıklamaları geride bırakarak, kültürel; kavim, din, cinsiyet gibi değişkenler açısından, antropolojik yönüyle açıklamalara girişmektedir. Bu bakımdan Etnopedagoji ve Etnoandragoji araştırmaları başlangıç aşamasında olsa da hayli yol almış durumdadır.

Etnopedagoji alanında çalışmalar yapan birisi olarak, Etnopedagoji varsa Etnoandragoji de olmalıdır çıkarsamasıyla bu konuya giriştim. Gerek etnopedagoji gerekse etnoandragoji eğitim bilimlerinin kör noktasında kalan ve ihmal edilen informal eğitim başlığı altında incelenmesi gereken konulardır. Eğitim bilimleri, eğitimi daha çok okul merkezli olarak algılıyor. Oysa yine eğitim bilimleri, yetişkin bir insanın öğrenip bildiklerinin büyük bir kısmının okul dışında ve informal yollarla öğrendiğini bildiriyor; “Asıl eğitim kurumu, aile ve toplumdur.” diyor. O halde eğitim bilimlerinin informal eğitim alanına ilgisiz kalmaması gerekir.

Okul eğitiminin belirli amaçları vardır. Okul, çağın gerekleri, ülkenin gereksinimleri ve ulusun kültür kalıbına göre insan yetiştirmekle görevlidir. Eğitimimiz millidir. Ulusun kültürel mirasına dayalı olarak onun gereksinimlerini karşılayabilecek yurttaşları yetiştirmesi gerekir. Öyleyse ulusun kültür kalıbı nedir? Ulus, nasıl bir insan tipi istemektedir? Etnopedagoji araştırmaları göstermiştir ki

toplumun zihninde bir ülküsel (ideal) insan örneği vardır ve ülküsel-
leştirdiği o “hayırlı evladı” elde etmeye çalışmaktadır. Okuldan iste-
diği de bunu elde etmede kendisine yardım etmesidir. Okulun millî
olma niteliği, toplumun isteklerini karşılama görevini üstlenmesini
gerektirmektedir. Açık ve gizli programların bunu dikkate alıyor ol-
ması gerekir. Türlü kademelerdeki eğitim yöneticileri, eğitim poli-
tikalarını belirlerken ve öğretmenler uygularken etnopedagojik ve
etnoandragojik yaklaşımlı düşünmek zorundadırlar.

Bir toplum sadece çocuklarını eğitmez, yetişkinlerini de eği-
tir. Üstelik bu yaşam boyu sürer. Bunu neyle ve nasıl yapar? Halkın
yürüttüğü yetişkin eğitiminin müfredatı, araçları, öğretim yöntem-
leri, eğitim amaç ve ilkeleri nelerdir? Etnoandragoji'nin konusu ve
araştırma alanı bu soruların bulunduğu çerçevedir. Halkın yetişkin
eğitiminde kullandığı çok çeşitli geleneksel araç, yöntem ve öğret-
me biçimi vardır. Bu kitapta halk ozanları ve onların eğitim öğre-
tim yaklaşımları konu edinilmiştir. Ozanların piri sayılan Dede
Korkut'la ilgili bölüm dışındaki bölümler, örneklem olarak alınan
yerel halk ozanlarıyla ilgilidir. Yakın geçmişe kadar çok etkili olan
halk ozanlarının yetişkin eğitimindeki rolü, etkileri ve toplumun ül-
küselleştirdiği insan tipini elde etmedeki çalışmaları, belli bir toplum
çerçevesinde birkaç halk ozanı örneğinde incelenmiştir. Söz ko-
nusu toplum Ahıska, Posof, Şavşat, Oltu, Bayburt vb. civarında yaşa-
yan “Yerli” Türk toplumu ve bu toplumun içinden çıkıp ona eğiticilik
yapan birkaç halk ozanıdır.

Etnoandragoji'nin birçok alt başlığı ve konusu vardır. Bunu da
gelecek çalışmalara ve konuya yönelecek araştırmacılara bırakalım.
Halkbilimcilerin ortaya koyduğu muazzam bilgi birikimi bulunuyor.
Etnolog, halkbilimci ve eğitim bilimcilerin bu birikimi eğitim yö-
nünden incelemesi gerekiyor.

Kitaptaki bazı bölümler daha önce makale veya bildiri olarak
yayınlanmış metinlerdi. Bunları elden geçirerek konu bütünlüğüne
uygun bir kompozisyon halinde sunuyorum. Etnoandragoji adıyla

muhtemelen dünyada da ilk kitap olan çalışmanın okuyuculara yararlı olmasını diliyorum.

Bu kitaba değişik biçimlerde katkısı olan ve teşekkür edilmesi gereken çok kişi var. Hepsini yazamam ama değerli yerdeşim Rahmi Bayraktaroğlu'na Âşık Üzeyir ile ilgili bazı kaynakları sağladığı, muhterem Halil İbrahim Ataman'a Âşık Müdâmî ile ilgili paylaştığı değerli bilgi ve kaynaklar için, eşim Dr. Minara A. Çınar'a uygun bir çalışma ortamı sunduğu ve bu metni okuyup düzeltme önerileriyle daha anlaşılır kıldığı için, Pegem Yayınları yöneticisi değerli Servet Sarıkaya ve ekibi bu kitabı titiz bir çalışmayla okuyucuyla buluşturduğu için çok teşekkür ederim.

İkram Çınar

ORCID No: 0000-0002-0645-1895

İÇİNDEKİLER

İkram ÇINAR.....	iii
Ön Söz.....	iv

1. BÖLÜM ETNOANDRAGOJİ NEDİR?

Formal ve İnfomal Eğitim.....	3
İnfomal Eğitim	4
Geleneksel İnfomal Eğitim: Etnopedagoji ve Etnoandragoji	7
Köy ve Şehir.....	12
Etnoandragojinin Araç ve Yöntemleri	13
Halk Ozanları (Âşıklar)	14
Öyküleştirmeye Öğretme.....	15
İmalî Göndermeler.....	16
Etnoandragoji Alanı.....	19

2. BÖLÜM ETNOANDRAGOJİ AÇISINDAN DEDE KORKUT ANLATILARI

Dede Korkut Kitabı	22
Dede Korkut'un İşlevi	26
Dede Korkut'un Etnoandragojik Rolü: Ülküsel İnsan	28
Alp Tipi.....	29
Kadın ve Toplumsal Cinsiyet	30
Namus Kavramı	33
Mert ve Gururlu Olmak.....	35
Dindarlık	36
Demokrasi Kültürü	37
Çocuk.....	38
Başarılı Olma Zorunluluğu: Ad Hakkı.....	39
Kopuz'un Kutsiyeti	42
Sonuç.....	43

3. BÖLÜM ETNOANDRAGOJİ BAĞLAMINDA HALK OZANI-MOLLA İLİŞKİSİ

Giriş.....	48
Âşık ve Molla.....	51
Atabek Yurdu	53
Âşık Üzeyir (Fakirî) (1770-1836)	54
Çerkezoğlu (19. Yüzyıl)	56
Âşık Sümmanî (1861-1914)	58
Âşık Zülalî (1873-1956).....	60
Yusufelili Âşık Huzurî (1886-1951)	62
Âşık Müdâmî (1914-1968).....	63
Sonuç: “Âşıklarla Hocaların Keçileri Birlikte Otlar mı?”	66

4. BÖLÜM BİR DÜŞÜNÜR OLARAK ÂŞIK MÜDÂMÎ VE ONUN EĞİTİM ANLAYIŞI

Giriş	73
Âşık Sabit Müdâmî (1914-1968)	75
Eğitim Anlayışı	80
Halkın Bilge Eğitimcileri: Âşıklar	82
Müdâmî'nin Eğitim Anlayışı.....	82
Müdâmî Ceditçi ve Cumhuriyetçidir	84
Referans Kişi Olarak Müdâmî	89
İnsan Doğası: “Bina taşı yerde kalmaz”	92
Müdâmî'de Değerler ve Eğitimi.....	94
Sonuç.....	97

5. BÖLÜM ZÜLÂLÎ İLE SEFİLÎ'NİN ŞİİRLERİNDE VURGULADIĞI DEĞERLERİN EĞİTİM POLİTİKASI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Giriş.....	101
Eğitim Politikası	105
Âşıklar ve Eğitim	106

Zülâlî ve Sefilî.....	107
Değerler Eğitimi	108
Ceditçilik – Kadimcilik.....	110
Edebiyat ve Eğitim.....	112
Sonuç.....	118

6. BÖLÜM

ÂŞIK ÜZEYİR-FAKİRÎ'NİN ŞİİRLERİNDEKİ EĞİTSEL DEĞERLER

Giriş.....	123
Amaç ve Yöntem.....	123
Âşık Üzeyir'in Hayatı ve Yaşadığı Bölge.....	125
Fakirî'yi Etkileyen Olaylar	129
Evinin yanması	129
Âşığın Aşkı.....	129
Ahıska Felâketi	131
Karşılaşmaları	135
Eserleri ve Özellikleri.....	136
Âşık Üzeyir'in Halk Edebiyatı Açısından Önemi.....	138
Şiirlerinde Vurguladığı Değerler	139
Sonuç.....	143

7. BÖLÜM

BİR SOHBET: ÂŞIK ZÜLÂLÎ'NİN İDEAL İNSAN MODELİ

Âşık Zülâlî (1873-1956).....	149
Ozanlık Eğiticiliktir.....	149
Âşık Zülâlî'nin Büyüdüğü Ortam.....	152
İntibahnâme-I.....	153
İntibahname-II	155
Âşık Zülâlî ve Din.....	156
Âşık Zülâlî'de Millî Duygular.....	158
Âşık Zülâlî'den Sonra Onun Memleketi	159
Sonuç.....	160

1. BÖLÜM

ETNOANDRAGOJİ NEDİR?

“Şu bir gerçek ki, düşünme eğitimi ne bir kurnazlık, ne nükte, ne de doğal zekâ sorunudur. Daha çok, belli bir yolla geliştirilmiş, bilenmiş ve beslenmiş zekâdır. Doğanın ya da kalıtımın bir vergisi olmaktan çok, toplumun bir vergisidir.”

Volkov (1977: 159)

Eğitim, insan yavrusunu toplumsallaştırmak için kültür aktararak kültürlenme, bu amaçla da bilgi, beceri, tutum ve değer yargısı kazandırmaktır. Bu tümcede geçen kavramlarla kast edilen anlam açıklanmalıdır. Bu kavramların bakış açılarından kaynaklanan farklı tanımları bulunmakla birlikte geniş bir kitle tarafından kabul gören açıklamaları da vardır.

Toplumsallaşma ya da sosyalleşme, bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumun kültüründeki töreleri ve değerleri özümseyerek toplumun uyumlu bir üyesi haline gelmesidir. Eğitimin önemli amaçlarından biri toplumun üyelerini toplumsallaştırmaktır. Toplumun ölçünleriyle uyumlu olmayanlar toplumdan dışlanır, en azından kenarda kalır.

Kültür, en geniş anlamıyla, doğanın dışında insan emeğinin ürünü olan somut ve soyut her şeydir. Kültürün belli bir ülke ve ulusa ait olanına ulusal kültür denir. Kültürlenme, okulda, ailede, sokakta oyun oynarken, işyerinde çalışırken, her türlü ayin ve törenlerde, programlı ya da istemsizce, kültürel değerleri bireyin öğrenmesini

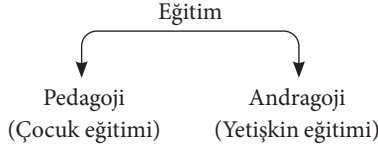
sağlamaktır. Bu tür öğrenme ve öğretiler okulda bilimsel, ailede genellikle geleneksel yöntemlerle ve kasıtlı çalışmalar sonucunda olduğundan kasıtlı kültürlenmedir. Çocuğun oyun oynarken öğrendiklerinin çoğu ise kasıtlı değildir ama o durumda da çok şey öğrenir.

Eğitim yoluyla insanların bilgileri, amaçları, ülküleri, davranışları, tutum ve değer yargıları, ahlak ölçünleri değiştirilebilir. Bunlar özellikle ailede, okulda ve toplum içinde sosyal psikolojik etkilerle değişir. Eğitim, bir insan imal etme işi olarak önemli bir eylemdir. Bu yüzden başta veliler olmak üzere birçok kesimin gözü eğitim çalışmalarının üstündedir.

Eğitimin birçok tanımı bulunmaktadır. Bunlardan çıkarılabilecek ortak bir anlayış olarak bireyi doğuştan getirdiği yetenekleri kullanabilir hale getirme, dünyayı kavratma, insanlık mirasını özümsetme ve üretici hale getirme gibi nitelikler sıralanabilir. Bunun anlamı, eğitimin bir insan üretme işlemi olduğudur. Bu işlem anne rahminden başlayıp kişinin ölümüne kadar devam eder. İnsan, her yer, her durum ve her koşulda öğrenebilir. İnsan, öğrendikleriyle eğitilmiş olur. Eğitilmiş olmak yüksek nitelikli insan olmak anlamına gelir. Bu eğitimle ailede, sokakta, okulda, kahvehanede, kütüphanede, medya izleyerek, yaşamı gözleyerek, elini kullanarak, merak ederek vb. devam eder. Böylece insan tecrübe kazanır ve bunlar öğrenmeye ve sonunda eğitime dönüşür.

Bilim, ele aldığı olguları açıklamada sınıflama tekniğini çok sık kullanır; eğitimi de çeşitli ölçütlere dayanarak farklı biçimlerde sınıflandırır. Eğitimle ilgili en genel sınıflandırma çocuk eğitimi ve yetişkin eğitimiyle ilgili sınıflamadır. Çocuklar ve yetişkinler farklı özellikler taşıdığından onlara verilen eğitim de farklı olmaktadır. Toplumun çocuklara öğretilmede kullandığı yaklaşım ile yetişkinlere yönelik bilgilendirme farklıdır. Bu bilgi bilimsel eğitim yapılan okullarda da uygulanır. Örneğin, ilk ve orta dereceli okullarda öğrenciler henüz çocuktur pedagoji uygulanır. Bunun anlamı, çocukların öğrenmelerine yönelik ve genellikle eğitim psikolojisi, didaktik, eğitim

sosyolojisi gibi eğitim bilimlerinin çocuklara yönelik bilgilerinin uygulanmasıdır. Andragoji, yetişkin eğitimidir ve yetişkinlerin öğrenmelerinin nasıl olduğuyla ilgili bilgilerin uygulanmasını kapsar.

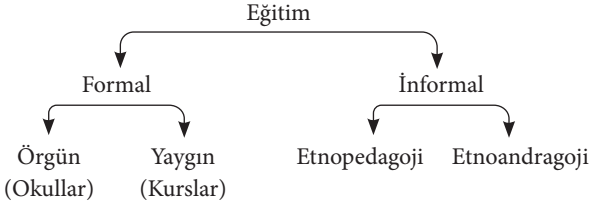

Çizge 1. Genel formal eğitim

Çocukların ve yetişkinlerin nitelikleri farklı olduğu için onlara yönelik eğitim de farklı olmalıdır. Bu farklar eğitimin içeriği, amaçları ve yöntemlerini farklılaştırır. Yetişkin eğitimindeki farklılıkları Knowles (1996: 56-62) kuramlaştırdı ve andragoji kavramı üzerinden açıkladı. Ona göre yetişkinler ve çocukların eğitiminde şu yönlerden farklılıklar vardı: bilme gereksinimi, öğrenenlerin benlik algısı, öğrenenlerin yaşantılarının rolü, öğrenmeye hazır olma, öğrenmeye yönelim ve güdülenme.

Formal ve İnfomal Eğitim

Eğitimle ilgili başka bir sınıflama da okul ve okul dışı eğitim sınıflamasıdır. Bu sınıflamada formal (biçimsel, resmî) ve informal (biçimsel olmayan, doğal, kendiliğinden) eğitim kavramları ortaya çıkar. Formal eğitim planlı, programlı, okul ya da kurslarda bir öğretmen tarafından verilen resmî eğitimidir. İnfomal eğitim ise insanların kendiliğinden, doğal yollardan, eğitim alma amacı olmadığı halde bile edindiği bilgi ve deneyimlerden öğrenmesini kapsar. Bu durum aşağıdaki çizgede anlatıldığı gibidir. Bu çizgeyi konunun geçtiği birçok eğitime giriş kitabında bulmak olanaklıdır. Yalnız çizge-lerde informal eğitimin altı genellikle boştur.

Çizge 2. Formal ve informal eğitim şeması

İnformal Eğitim

Eğitim, eğitim türleri açısından İngilizce alanyazında üç tür olarak sınıflandırılmıştır: formal, nonformal ve informal. Bu kavramların itirazsız benimsenebilecek Türkçe karşılıkları oluşturulamamıştır. Formal eğitim derken “biçimsel”, okul ve kurslardaki planlı, programlı ve resmî bir eğitim anlatılmaktadır. İlkokul ve diğer okullardaki gibi. Nonformal sözcüğü Türkçeye “yaygın eğitim” olarak çevrildi ve kabullenildi. Halk eğitim merkezlerindeki kurslar, sürücü kursları ve dersane gibi yerlerde yapılan eğitim bunun örneğidir. İnformal ise “doğal eğitim” olarak karşılık bulduğu gibi “algın eğitim” olarak kullananlar da var (Duman, 1999; Ünal ve Adıyaman, 2017). Türk eğitim alanyazını genellikle ikili sınıflamayı kullanıyor: formal ve informal.

Türk eğitim alanyazını taranınca informal eğitim kavramının anlaşılması konusunda kafa karışıklığının olduğu gözlenir. Bu konunun ele alındığı yayınlarda bunu görmek mümkündür. O kitaplarda neredeyse ağız birliği etmişçesine “kendiliğinden ve gelişigüzel edinilen” duyuntu, bilinti ya da malumat olarak açıklanmaktadır. Örgün ve yaygın eğitim yani okul ve kurslar dışındaki eğitim, eğitimden sayılmıyor gibidir. Sokakta kulağa çalınanlar, istemeden, tesadüfen haberdar olunanlardan ötürü bilinenler informal eğitim sayılıyor. Öte yandan, Ünal ve Adıyaman (2017: 539), algın (informal) öğrenme konusundaki tanımları tartıştıktan sonra algın eğitimi anlamaya katkı sağlayabilecek şu ortak noktaları saptamışlardır:

- Doğal ortamda belli bir amaca ve plana bağlı kalmaksızın gelişi güzel yaşanan,
- örgün ve yaygın eğitim kurumları ve programları tarafından hazırlanan müfredatın dışında gerçekleşen,
- öğrenme sürecinin diploma ve sertifika gibi resmi bir belge ile sonuçlanmadığı,
- öğrenmenin meydana geldiği ortama göre şekillenen,
- öğrenmenin gerçekleşeceği ortam ve zamanın önceden belli olmadığı, aile içerisinde, iş yerinde, toplulukta, günlük yaşamda karşılaşılan,
- hedefleri belli olmayan,
- sosyal temelli öğrenme şeklinde gerçekleşen,
- öğrenme sonucunda olumlu davranışların yanında olumsuz davranışların da oluşabildiği bir öğrenmedir.

İnsanların genel olarak eğitiminden söz edilecekse informal eğitimi de en geniş haliyle değerlendirme sürecine katmak gerekir. Ancak eğitim bilimleri bu alana pek girmek istememiş, okul ve kurslardaki formal eğitime eğilmiştir. Oysa bireyin eğitiminde birinci derecede sorumlu olan aile, sonra da insanın yakın çevresini oluşturan akraba ve dostlar ve sonunda bireyin içinde yaşadığı toplum ve insanlık bireyi eğitir; kendi haline bırakmaz! Formal eğitim olarak okul bireyin yaşamında kısa bir süreyi kapsar: günün birkaç saati ve ömrünün yaklaşık yirmi yıla kadar olan kısmını. Bireyin toplam eğitiminde en büyük pay aile ve toplumdan edinilen informal eğitimdedir. Aile, ciddi ve bilinçli biçimde çocuğunu eğitmesinin görevi olduğunun farkındadır. Kendi haline bırakılınca yetişkinliğinde “hayırsız evlat” olacağını bilir ve bunu istemez. Aile bir eğitim kurumudur. Nitekim, ana dilini öğrenme, karakter edinimi, tuvalet eğitiminden yürüme öğrenmeye, görgü, ahlak, adap ve irade eğitiminden vicdan eğitimine kadar olan muazzam öğrenmeler ve eğitim gereksinimi aile ve yakın çevre tarafından karşılanır. Bunun anlamı okul ve kurslarda öğrenilenlerin, aile ve toplum içinde öğrenilenle-